

NAVID KERMANI I FENOMEN KOMPLEKSNIH IDENTITETA

Ko smo mi – Njemačka i njeni muslimani

Merjem HODŽIĆ JUSIĆ
merjemhodzic@gmail.com

SAŽETAK: Navid Kermani, kao jedan od utjecajnijih pisaca na njemačkom jeziku, u svojoj knjizi *Ko smo mi – Njemačka i njeni muslimani* govori o fenomenu kompleksnih identiteta koji su zajednički svim ljudima, ali naročito mladima iz druge ili treće generacije koji vode porijeklo iz neke druge zemlje a (skoro) cijeli svoj život su proveli u Njemačkoj. Pored pitanja identiteta, još jedna tema koja je veoma specifična kada je riječ o mladima s ambivalentnim elementima pripadnosti, jeste i pitanje domovine. Kermani naglašava da je važno prihvatiti sve te elemente identiteta, posebno u jednom multikulturnom društvu kao što je današnje njemačko društvo. Kermani se u svojoj knjizi bavi i islamskim svijetom, tj. odnosom Evrope prema islamu koja sebe jednim dijelom definiše upravo u suprotnosti prema njemu.

Ključne riječi: Navid Kermani, Njemačka, Evropa, islam, muslimani, integracija, multikulturno društvo, identitet

Navid Kermani – utjecajni njemački autor

Navid Kermani je trenutno jedan od utjecajnijih njemačkih pisaca, čija su djela višestruko nagrađivana. Rođen je 1967. godine u Siegenu. Studirao je Orijentalistiku, Scenske umjetnosti i Filozofiju u Kölnu, Kairu i Bonnu te je doktorirani orijentalista. Trenutno radi kao slobodni pisac. Autor je mnogih romana, naučnih radova, reportaža s putovanja, eseja i političkih govora. U Isfahanu, rodnom gradu svojih roditelja, 1994. je osnovao jezički i kulturni centar koji je vodio do 1997. Radio je kao stručni saradnik na univerzitetima i institutima u Berlinu, Essenu i Rimu. Od 2006. godine je jedan od voditelja i moderatora književnog salona u Kölnu,

a od 2006. do 2009. učestvovao je na Islamskoj konferenciji u Njemačkoj. Član je Njemačke akademije za jezik i pjesništvo od 2007. te Akademije znanosti u Hamburgu od 2009. Bio je i gostujući profesor na univerzitetima u Göttingenu, Mainzu, Frankfurtu i SAD-u. Neke od nagrada koje je dobio za svoj rad su: Ernst-Bloch-Förderpreis (2000), Hessischer Kulturpreis (2009), Hannah-Arendt-Preis (2011), Ehrenpreis des Kölner Kulturpreises (2012), Heinrich-von-Kleist-Preis (2012) itd.

Ko smo mi – Njemačka i njeni muslimani

U svom eseju *Ko smo mi? Njemačka i njeni muslimani*, Kermani se bavi

jednom od najaktuelnijih tema današnjice – multikulturnim društvom, integracijom i islamom u Evropi. S obzirom na naslov djela, može se steći dojam da je u pitanju djelo koje kao centralnu temu ima opis muslimana i njihovog života u Njemačkoj i da ga je napisao neko ko svakako pripada islamskoj vjeri i na koga se odnosi "mi" u naslovu knjige.¹ Međutim, riječ je o polemičkom spisu u kojem su zgnusnuta brojna Kermanijeva razmišljanja o pitanju identiteta, hibridnih

¹ <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/f-a-z-fruehjahrsbuecher-2009/sachbuch/navid-kermani-wer-ist-wir-deutschland-und-seine-muslime-ich-ist-viele-ich-ist-auch-muslim-1928182.html>

identiteta, osjećanja pripadnosti, integracije i asimilacije u njemačkom društvu, konfliktima u islamskom svijetu, ali i onim u Evropi, gdje su prisutne različite interpretacije muslimana i islama.

Da nije riječ samo o opisu života muslimana, jasno je i na osnovu Kermanijevog stava da sebe ne definiše samo kao muslimana; jer on je – kako to i sam navodi u ovom eseju – i musliman, ali i orijentalista, veliki fan fudbalskog kluba Köln, učesnik na islamskoj konferenciji, otac dvije kćerke (koje pohađaju katoličku osnovnu školu), režiser, pisac i nekadašnji stipendista Njemačke akademije Villa Massimo u Rimu.

Već na samom početku Kermani nastoji objasniti da su identiteti svih nas veoma kompleksni, a posebno identiteti ljudi čiji su roditelji (ili roditelji njihovih roditelja) rođeni u nekoj drugoj, često neevropskoj zemlji a oni su veliki dio svog života proveli u Njemačkoj (većina njih već iz 2. generacije je tu i rođena), vezani su za njemačke gradove u kojima su odrastali te njemački nerijetko govore mnogo bolje od jezika zemlje za koju su vezani svojim porijeklom.

Po njemu nema potrebe diskutirati o pitanjima kao što su “Da li se islam može povezati s evropskom demokratijom?”, “Kako se islam može integrisati u njemačko društvo?”, “Da li trebamo imati strah od muslimana?” itd., jer je – kako to naglašava na više mjesta u knjizi – ta religijska pripadnost samo jedan od elemenata identiteta ljudi koji se identificiraju kao muslimani. Kada je riječ o njegovoj integraciji u njemačkom društvu, odnosno o njegovim iskustvima iz djetinjstva i odnosu s vršnjacima koji su bili “autohtoni” Nijemci, Kermani također naglašava kako su neki drugi aspekti njegovog života imali presudnu ulogu, a ne vjera. Smatra da se nije mnogo razlikovao od prijatelja koji su živjeli u istoj četvrti s njim; i njihovi su roditelji bili doktori, profesori, pravnici, obrazovani i dobro situirani ljudi sa sličnim životnim navikama koje je imala i Kermanijeva porodica, iako oni nisu bili ni muslimani ni

Iranci; ali se u mnogo čemu razlikovao od svojih vršnjaka (od kojih su neki vjerovatno bili i muslimani) s kojima je zajedno trenirao, a koji su poticali iz radničkih porodica, koji su živjeli mnogo skromnije od njega i koji na trening nisu dolazili u skupim automobilima nego gradskim prijevozom. Oni su se grublje odnosili jedni prema drugima, koristili su neke izraze koje on nije poznao, imali su drukčiju dikciju itd. Slične situacije je doživljavao i kada bi preko ljeta otišao u Iran; dakle, mnogo važniju ulogu je imao društveni stalež nego vjerska pripadnost.

Kermani također naglašava da je trenutno njemačko društvo mnogo otvorenije i slobodnije, nego što je to bilo prije 20 ili 30 godina:

Nemačka je danas neuporedivo otvorenija prema drugim narodima i kulturama nego što je bila pre svega dve ili tri decenije. Navikla je na doseljavanje. Dovoljno je da se prisetimo ne tako davne prošlosti, ili da malo popričamo sa starijim ljudima, i već ćemo lako naći dokaze za to da se kulturni pluralizam u međuvremenu podrazumeva. Ja lično smatram da je divno to što me okružuje toliko jezika, mirisa i načina života. To čak doprinosi i međusobnom približavanju mog privatnog i mog javnog sveta, koji su u djetinjstvu bili sasvim odvojeni jedan od drugog. Raduje me što se, barem u velikim gradovima, sve više širi kosmopolitski duh. (Kermani 2013: 44)

Savezna republika Nemačka ostvarila je neverovatne rezultate na području integracije. Sastav stanovništva suštinski se promenio za svega nekoliko decenija, a da pri tom nije došlo do socijalnih konflikata većih razmera, kao recimo u SAD-u sa Hispanoamerikancima, u Francuskoj sa Severnoafrikancima ili u turskim gradovima sa stanovništvom “priebeglim” iz sela u gradove. Tako masovno doseljavanje nikada ne prolazi bez trvenja, već uvek izaziva izvesnu napetost, kao i sasvim opravdane strahove i stvarne sukobe. Ako to imamo u vidu, shvatićemo da je uključivanje miliona ljudi koji

većinom potiču iz znatno drugačije sredine, naime iz ruralnog okruženja u islamskim zemljama, u Nemačkoj poprilično dobro uspeo, uprkos tome što decenijama nije ni postojala integraciona politika u pravom smislu te reči. (Kermani 2013: 49)

Pa ipak, bez obzira što smatra da je Njemačka bila veoma uspješna na polju integracije, Kermani objašnjava da zbog složenijeg procesa dobijanja njemačkog državljanstva ili, možda bolje reći, zbog težeg istinskog poistovjećivanja s njemačkim društvom, stvara se određeni osjećaj distanciranosti, tako da se mnogi mladi iz druge i treće generacije, koji su rođeni i odrasli u njemačkim gradovima te koji njemački govore bolje nego jezik zemlje za koju su vezani porijeklom, izjašnjavaju kao Turci, Arapi, Iranci, a ne kao Nijemci. Kermani priznaje da i sam rijetko kaže za sebe da je Nijemac; obično koristi izraz “njemački Iranac” (*Deutsch-Iraner*).

Još jedan pojam koji je usko vezan za pojam identiteta, a koji je s obzirom na Kermanijeve različite pripadnosti i različite elemente njegovog složenog identiteta, također specifičan i kompleksan, jeste pojam domovine.

Moja domovina nije Nemačka. Moja je domovina postala više od Nemačke: ona se pretvorila u Keln. Moja su domovina govorni persijski i pisani nemački jezik: u inostranstvu se osećam među svojim kada čujem persijski, a ne kada čujem nemački. Ali zato u svakoj zemlji prvo tražim gde se mogu kupiti nemačke novine. Izbegavam da čitam bilo šta na stranim jezicima, zato što više od svega volim da čitam tekstove napisane lepim nemačkim jezikom (...) Pisani je nemački jezik moja domovina, ja na njemu dišem, i samo na njemu mogu zaista da izrazim svoje misli. Ali to važi isključivo za pisani jezik. S decom od prvog dana govorim persijski, bez razmišljanja. S govornim nemačkim jezikom ne povezujem osećanje bliskosti, toplote i zaštićenosti. Govorim ga isuviše brzo, a u njemu se takoreći, i ne osećam ugodno. Kada, međutim, čujem persijski, osećam se kao kod

kuće. Moram priznati da ga uopšte ne govorim savršeno, ali bez obzira na sve, on je moj maternji jezik. (Kermani 2013: 102-103)

Pored teme integracije i složenih identiteta u njemačkom društvu, Kermani je jedno poglavlje posvetio i problematičnom načinu na koji država postupa s osobama osumnjičenim za terorističko djelovanje, tj. sve radikalnijim zakonima i zahtjevima kojima se nerijetko krše pravne norme. Jedan od najpoznatijih primjera jeste primjer Murata Kurnaza kojeg su 2001. godine uhapsile pakistanske službe bezbjednosti i predale ga vojnim snagama SAD-a u Afganistanu za određenu nagradu. Amerikanci su ga godinu dana kasnije prebacili u poznati logor na Kubi. Međutim, ubrzo su povučene sve optužbe i njegovo je hapšenje proglašeno protuzakonitim; ipak, Kurnaz je sve do 2006. godine ostao u spomenutom logoru, jer mu njemačke vlasti nisu željele odobriti ulazak u zemlju. Ministar unutrašnjih poslova Bremena, Tomas Revekampf, 2004. godine javno je obznanio da Kurnazu nije bilo dopušteno da uđe u Njemačku, jer mu je istekla boravišna dozvola zbog predugog boravka u inostranstvu, tako da je Kurnaz bio spriječen da podnese zahtjev za produženje roka s ciljem povratka u zemlju. Tek 2005. godine Upravni sud u Bremenu je donio odluku da njegova boravišna dozvola i dalje važi, zato što vlasnik nije bio u mogućnosti da je produži.

To što su država, a naročito tadašnji šef Ureda kancelara, delovali na način koji je i moralno i pravno izuzetno problematičan još uvek nije dovoljan razlog da dovodimo u pitanje funkcionisanje pravne države. U takvom su slučaju od odlučujućeg značaja posledice po one koji su, delujući u ime nemačke države, doprneli tome da jedan čovjek bude 5 godina lišen svojih osnovnih prava. U slučaju Murata Kurnaza ne preostaje nam, međutim, ništa drugo, do da utvrdimo da nikakvih posledica nažalost nije ni bilo. (Kermani 2013: 57)

Odnos Istoka i Zapada te problemi koji su prisutni i u jednim i u drugim zemljama, stalna su tema Kermanijevih razmišljanja i polemičkih spisa. Jedan od najvećih aktuelnih problema na Bliskom Istoku svako su teroristički napadi, koji, kako objašnjava Kermani, znatno utiču na sliku kakvu Zapad kreira o islamu: "Nema te iznijansirane analize islama, nema te empatične reportaže o arapskom svetu koja može da se meri sa snimcima terorističkog napada u londonskoj podzemnoj železnici". (Kermani 2013: 66) Isto tako, s druge strane, evropska tristogodišnja prosvjetiteljska tradicija i šezdeset godina poštovanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima nemaju veću snagu od politike koju Zapad kreira na Bliskom istoku: "američki ratovi, podrška arapskim diktatorskim režimima i izraelskoj okupaciji, otvoreno privredno izrabljivanje i agresivne misionarske kampanje evangelističkih crkava (...)" (Kermani 2013: 66) Ono što Kermani ne razumije i što mu je uvijek teško objasniti, a zbog njegove vjerske pripadnosti često mu se postavlja to pitanje u Njemačkoj, jeste zašto se dešavaju teroristički napadi na Bliskom Istoku. To mu se pitanje često postavlja i jer je nakon septembra 2001. godine napisao kraću knjigu u kojoj je pokušao da objasni zašto je došlo do spomenutog događaja; međutim, kada su u pitanju brojni teroristički napadi u Iraku, Afganistanu i drugim zemljama, koji se dešavaju gotovo na dnevnoj bazi, nedostaju mu podaci odakle dolaze ti napadači, "ko ih je zavrbovao, kojim metodama i s kojim objašnjenjima". (Kermani 2013: 67)

S druge strane, jasno mu je, i to nastoji da objasni i svojim čitaocima, da mladi ljudi koji počine terorističke napade nisu mladi koji se nisu uspjeli integrisati u njemačko društvo nego mladi iz druge ili treće generacije koji su vodili život sličan svojim vršnjacima autohtonim Nijemcima; odnosno, drugim riječima:

"(...) borba protiv terorizma ne može se u drugoj ili trećoj doseljeničkoj generaciji voditi merama

za bolju integraciju, koje se obično pominju nakon svakog napada, zato što, po pravilu upravo dobro integrisani dobro obrazovani i društveno angažovani mladi muslimani, za koje bi se na osnovu biografije reklo da su potpuno pozapadnjačeni, dospevaju na naslovne strane novina kao izvršioци terorističkih napada. Oni nisu odrasli u enklavama u kojima se nemački i ne govori, nisu kao deca provodili popodneva u medresama po zabitim unutrašnjim dvorištima, već izgledaju kao uzori uspešne integracije. Inteligentni su, uspešni i poseduju zavidnu socijalnu i kulturnu kompetenciju. Njihova su školska svedočanstva puna odličnih ocena, razmišljali su o pitanjima kao što su ekologija, urbani razvoj ili očuvanje starih gradskih jezgara, kad-kad bi, opuštanja radi, smotali i poneki džoint, a za vikend nisu odlazili u džamije, nego na stadion "Milenlor" u Hamburgu, na utakmice fudbalskog kluba "Sankt Pauli". (Kermani 2013: 70)

Ti mladi ljudi su se jednostavno u određenom životnom periodu okrenuli vjerskom miljeu koji se zatvara prema zapadnjačkim utjecajima, a da pri tome nisu značajno mijenjali svoju svakodnevnicu. Dakle, ti mladi ljudi nisu rođeni i odrasli u takvom miljeu, oni su ga naknadno otkrili i tako se pridružili ekstremističkim grupama koje administrativno funkcionišu poput nekih sektu. "U tom su pogledu oni slični britanskim, australijskim i američkim državljanima, koji su se tokom rata u Avganistanu odjednom pojavili u redovima boraca Al kaide". (Kermani 2013: 71)

Još jedan problem na koji Kermani ukazuje u svojoj knjizi jeste taj da se mladi muslimani u drugoj, trećoj, pa i četvrtoj generaciji, koji žive u Njemačkoj, dodatno udaljavaju od svog okruženja zbog suzdržanosti njemačkog društva prema mladim muslimanima koji su okrenuti radikalizovanoj tradiciji, odnosno zbog straha da kao muslimani nikada neće biti do kraja prihvaćeni u njemačkom društvu.

Naveću jedan primer iz medija. Priče o muslimanima u Nemačkoj

s vremena na vreme se nađu i na naslovnoj strani nedeljnika Špigel. Glavne junakinje tih priča uvek su dobre Turkinje, koje su prekinule veze s roditeljskim domom, i koje sad hrabri Nemci štite, da bi slobodno mogle da izlaze po klubovima. Od kada su se odrekle porodice, nije im više problem ni da nađu stan. Poruka je, dakle, jasna i jednostavna: možete vi da se prilagodite, samo kad hoćete! Kod najvećeg broja mladih muslimana koje ja poznajem takvo propovjedanje zasnovano na ubeđenosti u vlastitu nadmoć izaziva potpuno drugačije reakcije: "Nisam vam ja neki tamo čiča-Toma". (Kermani 2013: 72)

Mnogi mladi budu primorani da izaberu jednu od dvije strane, kao da ako pripadaju jednima, ne mogu istovremeno pripadati i drugima; i većina njih, prema Kermaniju, čini grešku samim tim što bira jednu od dvije strane, pa se tako neki u potpunosti odreknu svoje kulture i žustro se bore protiv nje, a drugi se "samoodređuju upravo na osnovu pripadnosti drugačijoj veri. Ova druga reakcija ne sreće se samo kod terorista, nego i kod brojnih drugih mladih ljudi u Evropi koji nikada neće učiniti ništa nasilno. Oni se samo jače poistovjećuju sa svojom islamskom veroispovješću". (Kermani, 2013: 73)

Jedno od poglavlja u ovoj knjizi nosi naslov "Može li se islam integrisati?" što je ujedno i jedno od najaktuelnijih pitanja današnjice na brojnim tribinama, naučnim seminarima i konferencijama, manifestacijama u tzv. evangelističkim akademijama itd. Kermani naglašava kako je njemu uvijek teško odgovoriti na takva pitanja, jer je sam pojam islama veoma kompleksan, kao i pojmovi koji se s njim dovode u vezu, tj. za koje se nastoji provjeriti da li su spojivi s islamom:

Kada bi me neko, primera radi, upitao da li je islam spojiv s modernom, ne bih umeo sažeto da mu odgovorim. Trebalo bi prvo utvrditi na koju se tačno modernu misli? Da li sagovornici taj pojam shvataju normativno, kao kanon ideja poput prosvjetiteljstva, racionalizma, tolerancije, ljudskih

prava i demokratije? Ili ga možda pre razumeju deskriptivno, kao naziv određene istorijske epohe? U ovom drugom slučaju moderni pripadaju i totalitarizam, holokaust i sveopšte uništenje prirodnih životnih resursa. Još je teže odgovoriti na pitanje: koji islam? Saudijski vehabizam, koji ženama zabranjuje da voze automobil, i ideologija ajatolaha Homeinija, koja je Boga, umesto čoveka, proglasila državnim suverenom, bez sumnje su suprotni demokratiji, tolerantnosti i ljudskim pravima, odnosno idejama koje se obično pripisuju moderni. Pomislim li, nasuprot tome, na brojne islamske mislioce, škole i pravce, ili jednostavno na islam kakav poznajem od djetinjstva, kakav neguju moji rodaci, prijatelji i hodža iz susedstva, neću zapaziti ništa što nije u skladu s modernom. (Kermani, 2013: 89-90)

Teško je reći ko su "pravi" predstavnici islama u Evropi – da li oni koji su "pozapadnjačeni", tj. koji sebe smatraju muslimanima i koji su istovremeno prihvatili neke vrijednosti zapadnog društva (pri čemu bi se onda moglo naivno zaključiti da se Evropa i islam idealno nadopunjuju i slažu) ili oni koji smatraju da je islam nespojiv sa zapadnom modernom. Kur'an, kako naglašava i Kermani, sam po sebi "nije ni manifest moderne, a ni pamflet protiv moderne, demokratije i nemačkog ustava." (Kermani, 2013: 91) Postoje, naravno, neki ajeti koji nisu u skladu s današnjim shvatanjem ljudskih prava i neki naučnici posebno ističu te argumente, ali isto tako veliki broj istraživača smatra "da je islam, od sve tri velike monoteističke vere koje su ponikle u Sredozemlju, najbliži shvatanjima modernog doba" (Kermani, 2013: 91) te ističu njegovu univerzalnost, spiritualni egalitarizam, kartezijansku sliku čovjeka koja ga otvara modernom dobu te elemente na području ljudskih prava i demokratije koji ga vežu za zapadnjački "diskurs". U realnosti, s druge strane, nema mjesta tim diskusijama, polemikama i analizama – "u stvarnosti je islam očigledno sposoban

da, u zavisnosti od potrebe, opravda i socijalizam i monarhiju, i odvajanje vere od države i njihovo stapanje, i tiraniju, ali isto tako i borbu protiv nje". (Kermani, 2013: 92)

Čini se kao da je zapadnim analitičarima naročito stalo do toga da imaju jasnu sliku o islamu kao cjelini, međutim, uvijek će postojati muslimani koji se neće uklapati u taj njihov sud i uvijek će muslimani biti ti koji će određivati šta je islam, a šta nije. Također, jedna od glavnih primjedbi na račun islama zbog koje se i sumnja da li se islam može integrisati u Evropu jeste ta da islam ne poznaje razdvajanje vjere od države. Međutim, pri takvim zaključcima se zaboravlja da je ta parola nastala tek u novije vrijeme. U islamskom srednjem vijeku vladari jesu bili i zaštitnici vjere, ali halifa nije bio muftija, nije obavljao nikakvu vjersku funkciju i nije donosio nikakve odluke i presude. Za srednjovjekovnog čovjeka vjera nije predstavljala neku ideologiju, nego je prije svega bila vezana za precizna pravila i uputstva koja su mu pomagala da zna kako treba postupiti u nekim konkretnim situacijama. Sve promjene u monoteističkim religijama omogućilo je tek doba moderne.

Šta je prouzrokovalo fundamentalističko i esencijalističko posezanje za religijom u cilju samoodbrane, tj. šta je uzrok traženju svih razloga i objašnjenja u počecima islama, objašnjava teoretičar islama iz Berna, Reinhard Schulze, koji smatra da je "muslimanska inteligencija upala u takvu klopku, baš usled toga što su zapadni kritičari islam posmatrali kao nezavisnu, bezvremenu instancu (...), proglašavajući islamsku veru uzrokom muslimanske inferiornosti (...)" (Kermani 2013: 95)

Dodatni je problem to što kada se desi neki napad na Bliskom istoku i kada akteri kažu da su to učinili iz vjerskih uvjerenja, njima se bespogovorno vjeruje na riječ; međutim, isto ne vrijedi i za protestantske ekstremiste u Sjevernoj Irskoj ili za ratove Sjedinjenih Američkih Država – tu se, sasvim opravdano, religijski razlozi posmatraju u odgovarajućem,

širem kontekstu i u obzir se uzimaju različiti faktori, iako se i njihove vođe pozivaju na kršćansko učenje.

Kermani ovo poglavlje završava teom da je pitanje da li je islam spojiv s demokratijom besmisleno, zato što islam nije jedna homogena cjelina, a čak i kad bi to bio, ne bi ponudio odgovore na takva pitanja. Jedino što se može sa sigurnošću reći jeste to da su demokratija i ljudska prava samo neke od mogućnosti koje islam nudi i da se islam može integrisati u sekularnu državu; a šta će biti s muslimanima, odnosno da li će se i oni uspjeti integrisati u njemačko (ili općenito evropsko) društvo, "sasvim je drugo pitanje, i nije isključeno da će odgovor na njega biti drugačiji". (Kermani, 2013: 98)

Posljednje poglavlje u ovoj knjizi nosi naslov *Islamska konferencija* koja je osnovana u oktobru 2006. godine i na kojoj su učestvovali kako na strani države tako i na tzv. islamskoj strani najrazličitiji predstavnici – od tvrdokornih konzervativaca iz CSU-a do velikih pobornika multikulturnih društava te od zagovornika krajnje ortodoksnog islama do onih kojima je sve vezano za islam odbojno i nepodnošljivo. Iako je zbog takvog sastava učesnika bilo moguće donijeti samo široko formulisane zaključke, Islamska je konferencija, prema Kermanijevom mišljenju, bila odlična stvar.

Nemački ministar unutrašnjih poslova, koji uz to dolazi iz redova CDU-a, izjavio je nakon toga za medije da je islam deo Nemačke, deo budućnosti Nemačke, i deo budućnosti Evrope. To su sve događaji od velikog simboličkog značaja, koji su bili potpuno nezamislivi samo deset godina ranije, pa čak i svega koju godinu pre toga, u vreme Šojbleovog prethodnika Ota Šilija. (Kermani, 2013: 111)

Kermani također naglašava kako su danas u Njemačkoj sve etablirane partije istog mišljenja po pitanju integracije, odnosno smatraju da se doseljenici trebaju uključiti u društvo, a ne isključiti iz njega. Kada su u pitanju zemlje poput Italije, Švicarske ili Danske, situacija je drugačija:

tamo nema takve saglasnosti i tamo su čak neki političari koji ne mogu ni sakriti gađenje prema strancima na vlasti, tako da su uspjeli svoje stavove i izjave, koje su u Njemačkoj popularne još samo na pojedinim internet stranicama i kod pojedinih autora, učiniti društveno prihvatljivim.

Još jedan zanimljiv podatak jeste taj da se na konferenciji ne vode rasprave između predstavnika njemačke države s jedne strane i muslimana s druge strane, nego se vrlo često petnaest predstavnika muslimana žustro posvađaju između sebe, a predstavnici njemačke države, tj. predstavnici različitih federalnih jedinica i lokalnih samouprava ne mogu da se usaglase šta je uopće njemačka kultura u koju bi se doseljenici muslimani trebali integrisati. Kada je riječ o konkretnim prijedlozima kako pospješiti proces integracije, odnosno šta očekivati i od muslimana ali i od predstavnika njemačke vlasti, svi su jedinstveni – svi se, za početak, slažu da bi muslimani trebali prihvatiti njemački ustav i vrijednosti koje su njime utemeljene, ali bi isto tako trebali imati pravo da slobodno praktikiraju svoju vjeru, tj. da grade džamije, da imaju islamsku vjeronauku u školama i nastavu za muslimanske teologe na njemačkom jeziku.

Kermani je mišljenja da bi se trebalo manje raspravljati o razmjerima tih problema, a više razmišljati o konkretnim rješenjima; tako bi npr. trebalo manje diskutovati o tome koliko je među muslimankama koje žive u Njemačkoj žrtava dogovorenog braka, a više se pozabaviti time kako ih efikasno spriječiti. Također, ne moraju se sve strane složiti oko toga koliko je prisutna diskriminacija muslimana da bi se složeno borili protiv iste.

Autor knjige također smatra da je mnogo važnije baviti se pitanjem obrazovanja (u kontekstu integracije mladih iz doseljeničkih porodica) nego samim islamom. Tako je npr. po Kermaniju veoma nelogično da učenici već nakon 4. razreda osnovne škole tokom koje su imali svega po nekoliko časova dnevno biraju određenu srednju školu, odnosno da

se već tada neke učenike može klasificirati kao loše đake i poslati ih u zanatske škole i ne pružiti im nikakvu mogućnost za sticanje univerzitetske diplome.

Još jedna zanimljiva pojava na koju autor ukazuje jeste da i muslimani koji ne pripadaju nijednoj islamskoj organizaciji (a takvih je u Njemačkoj 80% ili 90%) sve češće u javnosti istupaju i kao muslimani. Oni su po zanimanju ljekari, pisci, režiseri, profesori koji nisu naročito religiozni ali uvijek ističu i svoj muslimanski identitet jer su za njega vezani porijeklom, odgojem i nekim životnim stavovima. Po tome su slični sekularnim Jevrejima u Evropi koji se također izjašnjavaju kao Jevreji iako nisu religiozni.

S vremenom će se svakako i liberalni muslimani ujediniti, da ne bi tumačenje svoje vjere i zastupanje svojih interesa potpuno prepustili pravovjernim muslimanima, s jedne strane, i tursko-kemalističkim kritičarima islama, s druge strane. Baš kao što se već dešava u Sjedinjenim Američkim Državama, ni u Njemačkoj tada neće postojati samo jedan islam, nego više islama, po svačijoj meri, od muslimana repera, preko muslimanskih hrišćanskih demokrata, pa sve do muslimanskih homoseksualaca i lezbijki, kojih prema Kur'anu ne bi trebalo ni da bude, ali ih ipak ima. (Kermani, 2013: 119)

Još jedan problem na koji Kermani ukazuje jeste neravnopravnost religija koja je utemeljena slovom zakona. Naime, u mnogim federalnim jedinicama u Njemačkoj je dozvoljeno da učenici i učenice u školama nose kršćanske i jevrejske simbole, ali su izričito zabranjeni islamski simboli. Pa ipak – dodaje autor – muslimani nisu ni tako dobro organizovani kao kršćani i Jevreji, tako da Njemačka kada odluči da uvede islamsku vjeronauku kao predmet u školama, ne može baš jednostavno da odredi kome tačno da se obrati u vezi s tim. Vjerovatno će trebati dosta vremena da se muslimani u Njemačkoj bolje organizuju, tj. da naprave organizacije koje će se uklapati u njemačke

strukture; važan korak pri tome svakako je odigrala i islamska konferencija zahvaljujući kojoj se prvi put vodio dijalog s muslimanima.

Kermanijeva knjiga ne daje jasne odgovore na pitanja kao što su: da li će se muslimani uspješno integrisati u Evropi, kada se to može očekivati

i da li će sve prepreke biti uspješno prevaziđene; to se, kako i sam kaže, ne može još uvijek jasno predvidjeti. Ova knjiga navodi čitaoce na kritičko razmišljanje o svakako najaktuelnijoj temi u Evropi, o pitanju hibridnih identiteta, prisutnosti i ulozi islama u Evropi, integracije mladih ljudi iz

doseljeničkih porodica iz treće ili četvrte generacije, odnosu Evrope prema islamskom svijetu, obrazovnom sistemu, ravnopravnosti različitih religija i sl. te nudi širok spektar različitih istraživanja, činjenica, događaja i Kermanijevih ličnih razmišljanja o toj temi.

Literatura

Kermani, Navid (2013). *Ko smo mi, Njemačka i njeni muslimani* (Wer ist wir?, Deutschland und seine Muslime). Beograd: Samizdat B92.

<https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/f-a-z-fruehjahrsbuecher-2009/sachbuch/navid-kermani-wer-ist-wir-deutschland-und-seine-mu->

[slime-ich-ist-viele-ich-ist-auch-muslim-1928182.html](https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/f-a-z-fruehjahrsbuecher-2009/sachbuch/navid-kermani-wer-ist-wir-deutschland-und-seine-mu-slime-ich-ist-viele-ich-ist-auch-muslim-1928182.html) (Stand: 12.08.2021)

الموجز

نافيد كرماني وظاهرة الهويات المركبة

من نحن ألمانيا ومسلموها

مريم خوجيتش يوسيتش

يعتبر نافيد كرماني أحد أكثر الكتاب باللغة الألمانية تأثيراً، وفي كتابه «من نحن ألمانيا ومسلموها» يتحدث عن ظاهرة الهويات المركبة التي يشترك فيها الناس جميعاً، وخاصة الجيل الثاني أو الثالث من الشباب الذين ترجع أصولهم إلى بلاد أخرى، ولكنهم أمضوا حياتهم كلها (تقريباً) في ألمانيا. وإلى جانب مسألة الهوية، يوجد موضوع آخر خاص للغاية بالشباب ذوي عناصر الانتماء المتناقضة، ألا وهو موضوع الوطن. يشدد كرماني على أهمية قبول كل عناصر الهوية تلك، لا سيما في مجتمع متعدد الثقافات كالمجتمع الألماني اليوم. ويعالج كرماني في كتابه العالم الإسلامي وموقف أوروبا من الإسلام، والتي تُعرّف نفسها في جزء منها بأنها تتعارض معه.

الكلمات الرئيسية: نافيد كرماني، ألمانيا، أوروبا، الإسلام، المسلمون، الاندماج، المجتمع المتعدد الثقافات، الهوية.

Summary

NAVID KERMANI AND THE PHENOMENON OF COMPLEX IDENTITIES

Who are we – Germany and its Muslims

Merjem Hodžić Jusić

Navid Kermani, an influential contemporary writer in German language, in his book *Who are we – Germany and its Muslims* relates about the phenomenon of complex identities common to all, especially young people of third and fourth generation, originating from another country and have spent (almost) their entire life in Germany. In addition to the identity issue, specifically in regards to young people with ambivalent elements of affiliation is the issue of homeland. Kermani emphasizes significance of accepting all the elements of one's identity, particularly in a multicultural society such as the contemporary German society. Kermani in this book also discusses the Islamic world, i.e., the attitude of Europe towards Islam keeping in mind that Europe often defines itself as a society contrary to Islam.

Key words: Navid Kermani, Germany, Europe, Islam, Muslims, integration, multicultural society, identity